12.02.24р. 35гр. укр. літ.

Доброго дня! Тема уроку. Світ людини у зв'язку зі світом природи. Фольклорне тло твору «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського. Образи й символи в ньому. Образи Івана та Марічки як утілення романтичної ідеї незнищенності кохання.

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою: moshev2020@icloud.com

ЗМІСТ УРОКУ

ТЕМАТИЧНІ БЛОКИ

1. Історія написання повісті «Тіні забутих предків». Сюжет, проблематика твору.
2. Національний одяг гуцулів.
3. Унікальність світогляду мешканців українських Карпат. Міфологічний світ повісті.
4. Звичаї та обряди гуцулів.
5. Екранізація повісті. Ознаки імпресіонізму у творі.
6. Роль і місце творчості М. Коцюбинського в українській літературі.

- З нотатника й начерків М. Коцюбинського до твору видно, які дивні, вигадливі образи викликає в нього карпатська природа. Його вражають «гори, які вікують у такій тиші, що чують навіть дихання худоби». Коли пливуть хмари, їхнє «лице» видається письменникові рухливим. «Зажурені гори вкрила сумна смерека», «Кучерявий Черемош сердито поблискував сивиною і світився попід скелі недобрим зеленим вогнем», «В тихих місцях Черемош як сивий віл, а там, де йому твердо лежати, він скаче скажено з каменя на камінь». Уся природа одухотворена. Ці та інші образні замальовки природи майже в незмінному вигляді входять у твір.

На попередньому занятті ми з вами розглянули повість М.Коцюбинського «Тіні забутих предків», ознайомились з історією написання цього твору, характеризували образи головних героїв – Івана та Марічки.

Сьогодні ми закінчуємо працювати над повістю «Тіні забутих предків» і, зокрема, свою увагу зосередимо на фольклорних джерелах повісті *(записати тему у конспект),* розширимо наші уявлення про самобутність дивного і загадкового краю – Гуцульщини. Будемо розвивати нашу творчу уяву і здійснимо незабутню подорож у чарівний, прекрасний світ Карпат та до героїв повісті, які жили в тому фантастичному краї.

Гуцули – оригінальний народ з багатою

фантазією, зі своєрідною психікою.

Глибокий язичник-гуцул все своє життя, до

самої смерті, проводить у боротьбі зі злими

духами, що населяють ліси, гори і води.

М. Коцюбинський.

1. Літературний диктант

Але перш ніж ми відправимося в подорож, давайте пригадаємо зміст повісті.

Запитання для літературного диктанту

1. Вкажіть прізвища Івана та Марічки (Палійчук, Гутенюк)
2. Скільки дітей мала сім'я Палійчуків? Хто був останньою дитиною?
3. Скільки залишилось живих? (*20, Анничка, 3*)
4. Якою дитиною в сім'ї був Іван? (*19*)
5. З якою родиною ворогувала сім'я Палійчуків? (*Гутенюків*)
6. Коли вперше Іван зустрів Марічку? За яких обставин? (*На храмове свято, під час бійки*)
7. Хто такий спузар на полонині? (*Той, хто підтримує вогонь*)
8. Про який обряд мовиться: «Тепер має бути тихо у стаї, двері замкнені, і навіть спузар не сміє кинути оком на молоко, поки там твориться щось, поки ватаг чаклує…» ? (*Виготовлення сиру*)
9. Як загинула Марічка? (*Втопилася у стрімкій річці*)
10. Чий це портрет: «Худий, зчорнілий, багато старший від своїх літ, але спокійний оповідав, що пастушив на угорському боці» ? (*Івана*)
11. Скільки років не було Івана після смерті Марічки? Де він був? (*6, пастушив в Угорщині*)
12. Про кого йдеться: «Була з багацького роду, здорова дівка, з грубим голосом й воластою шиєю». (*Палагна*)
13. Хто це такий: «Про нього казали люди, що він богує. Він був, як Бог, знаючий і сильний, той градівник мольфар» ? (*Юра*)

14. У чому знаходив Іван розраду після смерті Марічки? (*У господарстві*)

15. Повість «Тіні забутих предків» М.Коцюбинський написав під враженням від перебування в…(Карпатах)
16. Марічка складала співанки. За жанром це були…(коломийки)
17. Іван заробляв, працюючи…(вівчарем)
18. В яку пору року Іван пішов працювати на полонину? (весною)
19. Іван одружився з Палагною, бо… (треба було ґаздувати)
20. Музичний інструмент, що сповіщав у творі про різна події – це…(трембіта)
21. Найдетальніше у повісті змальований обряд…(похорони)
22. У перекладі з французької мови слово «імпресія» означає…(враження)
23. Повість «Тіні забутих предків» була написана у…

2. Бесіда

1. Як у М.Коцюбинського виник задум повісті «Тіні забутих предків»?

2. За яких обставин вперше зустрілися Іван та Марічка?

3. Як у творі розповідається про творчу уяву Івана, його талант? *(цитати з тексту)*

4. Чи можна сказати, що Іванко й Марічка були дітьми природи, жили за її законами, і ніщо не порушувало природної чистоти?

5. Чи була талановитою Марічка? *(цитати з тексту)*

6. Як пережив Іван загибель Марічки?

7. Марічку та Івана зв'язувало велике кохання. Чи було щось подібне між Іваном та Палагною? Чому?

8. Що призвело до гріховного зв'язку Палагни і Юри?

9. Як проявляється благородство Івана у ставленні до Марічки – нявки?

10. Як загинув Іван? *(цитати з тексту)*

11. Доведіть, що М.Коцюбинський – художник – психолог. (Автор не задовольняється описом казкового краю – Гуцульщини. Йому треба зазирнути в душу людини, зрозуміти чим вона живе і чого прагне)

Додаткові запитання:

1. Визначте тему повісті.
2. Які проблеми порушує автор у творі?
3. Охарактеризуйте конфлікт твору.

- Самобутність краю – поняття містке. Але ви відчули ту особливу самобутність Гуцульщини, яку так майстерно передав нам М.Коцюбинський. Поезія буття природи і людей, поміж якими ходять духи й привиди, вводить нас у світ, схожий на казку, таємничий, цікавий і по – дитячому страшнуватий.

Як бачимо, М.Коцюбинський не ідеалізує життя в Карпатах. Навпаки, ми відчуваємо, які нелегкі, навіть суворі умови життя в цьому краї: трагічні випадки з лісорубами, тяжка праця вівчарів, важке господарювання в постійній боротьбі з природними стихіями.

Гуцули – гордий народ: захищати гідність роді, честь родини наказує їм **голос предків.**

3. Відеопрезентація «Народне вбрання гуцулів»

https://www.youtube.com/watch?v=a7XmL5Q6BV0&t=23s

- Хто ж такі гуцули? Де вони живуть? (*зверніть увагу на карту України, де саме мешкають гуцули)*

- Які особливості національного одягу гуцулів? *(підготувати творчі роботи - малюнки та ілюстрації)*

- Зараз переглянемо відеопрезентацію ***«Народне вбрання гуцулів» під мелодію жартівливої польки***

4. Відеоролик «Карпати»
https://www.youtube.com/watch?v=XM6rl-nDW9o&t=21s

– А зараз перенесемося до чарівних, фантастичних Карпат, до тих місць, де Іван та Марічка закохалися, де живуть, працюють незвичайні люди – гуцули.

Отже, наша подорож починається.

1. Вирушаємо потягом і їдемо до Яремчі (6 хв.14 сек)
- Саме тут зустрілися Іван та Марічка. *(Звертаємо увагу на малюнки Карпат на дошці. Зачитуємо цитати з тексту – описи природи)*
2. Подорожуємо далі (8 хв.07 сек). Слухаємо про народні промисли.
(доповідь про народні промисли мешканців Карпат)

3. – Далі наша подорож триває автобусом (10 хв.13 сек)
- Хто ж такий Олекса Довбуш? Давайте пригадаємо з історичних джерел
(доповідь про О.Довбуша)

4. Подорожуємо далі Рахівським районом (11 хв.25 сек)

- Що таке трембіта? *(звертаємо увагу на ілюстрацію)*
- За яких обставин ми зустрічаємося з цим музичним інструментом у повісті?

5. Подивимося якою ж рослинністю багата ця земля (14 хв.33 сек)
- Зачитайте цитати з твору.

6. Де ж мешкають гуцули? (15 хв.14 сек)
- Іван теж був вівчарем. Чому він стає самотнім? Як це відображено у творі?

7. Як же зустрічали гуцулів? (15 хв.42 сек)
- Як у творі зображено працю вівчарів?

8. (16 хв.00 сек)

- Який чаклун був у повісті і що він робив? *(Юра –мольфар, розганяв хмари)*

- З яким духом зустрівся Іван, коли його кликала за собою Марічка – нявка? ***(Доповідь про Чугайстра)***

9. – Зараз здійснимо подорож на найвищу гору України – Говерлу, побачимо, який її чарівний світ, пригадаємо з уроків географії. (19 хв.27 сек)

10. – Подорожуємо далі до озера Синевир (23 хв. 47 сек)

- Про що нагадує нам ця легенда? *(про кохання Івана та Марічки на фоні природи)*

11. Звертаємо увагу на картини природи на дошці. Робимо висновки про красу природи, життя гуцулів. Пов'язуємо з повістю "Тіні забутих предків»

5. Дослідження

Дослідіть виражальні засоби пейзажу, з'ясуйте їхню роль, визначте, для якого літературного напряму цей пейзаж характерний: «Дивився на гори, близькі й далекі верхи, що голубіли на небі, на смерекові чорні ліси з їх синім диханням, на м'яку зелень царинок, що, мов дзеркала, блищали в рамах дерев. Під ним, в долині, кипів холодний Черемош. По зелених горбах дрімали на сонці самотні оселі. Було так тихо і сумно, чорні смереки безперестанку опускали сум свій в Черемош, а він ніс його долом і оповідав». (*Епітети, метафори; кольори — голубий, синій, зелений, чорний — тони й напівтони. Пейзаж ліризований, психологізований (подається через сприйняття малого Іванка) — імпресіоністичний.*)

6. «Я — сценарист»

Завдання: знайти в тексті вказані епізоди, охарактеризувати їх з точки зору сценариста майбутнього фільму за вказаними пунктами, обґрунтувати власну думку, підтверджуючи цитатами із твору:

✳ Пора року.

✵ Колір, що переважає.

✵ Найважливіші елементи пейзажу.

✵ Настрій героя.

✵ Як за допомогою елементів пейзажу передано відчуття героя.

Епізоди для розгляду

✵ «Тепер він вже мав обов'язки — його посилали пасти корови». (*Орієнтовне виконання: літо; зелений; хвилі лісових трав, зажурені гори, рухливе обличчя гір, вічний шум річки, позолочена сонцем вода літніх дощів; радість відкриття; природа загадкова, сильна й вічна, покрита таємничістю віків і юна, зелена водночас*)

✵ «Марічка його прийняла, як би давно сподівалася: він буде з нею пасти овечки». (*Літо; білий, чорний; біле каміння, чорний привид гори, курбало в потоці, льодова вода потоку, сонце спочиває на волоссі; герої граються, «дзвонячи в тиші молодим сміхом», втома і щастя; «тепло, самотньо і лячно у віковічній тиші», «жаби здивовано мовкли»*)

✵ «Вставай, — будила його Марічка. — Вставай і ходім» (*Можливо, літо чи осінь; чорний, сірий; густа заросль смерічок, чорні смереки, безлюдні верхи, такі мертві і самотні, прілий дух гнилих пнів, запах кладовища лісного; тривога і щастя; «м'яке запинало смерекового гілля ковтнуло той поклик», «смереки так тісно збилися в купу, що трудно було пролазить між їх шершавими пнями… але він ішов», «великі каміння перетинали йому дорогу», «чув холод і зловісне дихання безодні, яка одкривала на нього свою ненажерливу пащу»*)

✵ «Теплим весняним ранком Іван ішов в полонину». (*Весна; зелений; «сонце й шумлива зелена воля», «гірські води шуміли на скоках»; бадьорість; «він легко стрибав з каменя на камінь», «Іван брів…, як по озерах квіток, нагинаючись часом, щоб закосичить кресаню», «тут була тиша, великий спокій природи, строгість і шум»*)

✵ «Занедужав Микола — і Іван замість нього пильнує ватри». (*Осінь; чорний; «холодні роси сідають на постоли», «сильніше подиха вітер», «лежать здоптані трави, а вітер осінній заводить над ними, як над мерцем»; тривога; Іван «стоїть і заглядає у чорну безодню», «небо зачервонілось, і зблідли зорі»*)

Можна зробити висновок, що природа в повісті виходить за межі традиційних функцій пейзажу. Вона не просто фон чи своєрідний контраст до зображуваних подій. Світ природи й світ людини не йдуть паралельно — вони одне ціле.

7. Колективне формулювання конфлікту твору (запис у зошити)

Конфлікт твору — складний, багатоплановий:

✵ між родами (Палійчуки — Гутенюки);

✵ людини з дикою гірською природою (Іван — Чугайстир);

✵ людини з власним «я» (роздвоєність Івана);

✵ побутовий (Іван — Палагна);

✵ людини з людським буттям (Іван — смерть).

8. Евристична бесіда

✵ Які особливості побуту, вірувань ті світогляду гуцулів описує автор? Яку роль виконують вони у творі? (*М. Коцюбинський не ідеалізує життя в Карпатах, немає в повісті сліпого замилування етнографією. Навпаки, з усього відчуваємо, що обставини життя й праці нелегкі, навіть суворі. Про це свідчать трагічні випадки з життя лісорубів, нелегкі умови праці вівчарів та скотарів, важке господарювання в умовах суворих стихій. Не випадково автор уводить у зміст казку про гори, яку розповідає Микола і яка свідчить про те, що вони — справа рук не Бога, а сатани. Тож поезія гір буває оманливою й таїть у собі не тільки небезпеку, а й лихо, смерть. Трембіта — тужливий голос гір — часто повідомляла про смерть, яка забирала не тільки тих, хто відпрацював своє, а й юних, як Марічка, і навіть малих дітей. Не випадково Іван був дев'ятнадцятою дитиною в сім'ї. Діти часто помирали, а рід не повинен зникнути. Збереження роду, родова свідомість — одна з ключових проблем у карпатських українців. Головним заняттям гуцулів було скотарство та вівчарство. Худоба була годувальницею. Тож і ставлення до неї особливе. Маржину не тільки годували й доглядали, а й охороняли від злого Духа, на неї ворожили. Худібка — улюблена тема розмови між господарем і господинею, сусідами. На Маланки, за їхніми переконаннями, «до маржини у загороду приходив сам Бог» (зачитування цього уривка до слів: «Так ішло життя худоб'яче й людське, що зливалось докупи, як два джерельця у горах в один потік»). Іван після одруження у Палагною знаходив розраду й утіху, доглядаючи свою маржинку й спілкуючись із нею*.)

✵ Як автор розповідає про відстоювання гуцулами честі свого роду? (*Діти природи, швидкі й запальні, гуцули довго пам'ятають і добро, й образи. Битися до крові за честь свого роду — означало захистити гідність. Тому це схвально сприймалося земляками, бо жити з потоптаною гідністю уважалося ганебним. Недарма чоловіки підбивали Івана битися за Палагну. Він не з ревнощів, не зі злості, а з обов'язку захистити свою честь узявся за бартку, щоб мстити мольфарові. Задумаймося, чи не ці особливості характеру зумовлюють гостру реакцію гуцулів на прояви національного приниження. Захищати гідність роду, уважають вони, — значить захищати гідність народу. І робити це наказує голос віків і голос предків. Часто ми чуємо, що непереможне прагнення українців до свободи йде з вільнолюбивих Карпат, які знають ціну гідності й честі. Однак є й інший бік розуміння гуцулами честі. Це те, як вони її відстоюють. Ворожнеча двох родів — Палійчуків і Гутенюків — це руйнація родової свідомості. Роди (зважте, не родини) ворогують, але самі вже не пам'ятають через що. Трембіти часто ридали, сповіщаючи про*

смерть. Можливо, то голос предків застерігав, що честь боронити треба, але не убиваючи, не руйнуючи рід).

✳ Розкажіть про естетичні смаки та особливості характеру карпатських українців. (*Природженою рисою характеру дітей Карпат — гуцулів — є любов до прекрасного. Усе, що оточувало їх, — природа, одяг, побутові речі, будівлі — було таким яскравим, барвистим. Життя входить у душу гуцула прекрасною казкою, а душа його народжує красу й повертає її світові у своїх піснях: «На що б око не впало, що б не сталося на світі: чи пропала овечка, полюбив легень, зрадила дівка, заслабла корова, зашуміла смерека — все виливалось у пісню, легку й просту, як ті гори в їх давнім, первіснім житті». Грати «на денцівку і флояру» було звичним чи не для кожного парубка, а дівчата складали коломийки. Не випадково, що й кохання в гуцулів оповите піснями. Іван «грав на флояру», Марічка співала. І мова цих звуків була мовою кохання. Усе це зливалося з неповторною карпатською красою: «Іван слухав тоненький дівочий голос і думав, що вона давно вже засіяла гори співанками, що їх співають ліси й сіножаті, груні й полонини, дзвонять потоки і виспівує сонце»* .)

✳ Який обряд, описаний у творі, здається сучасному читачеві незвичним і навіть дивним? (*Язичницький і християнський світогляд так тісно сплелися у свідомості мешканців Карпат, що вони й самі не помічають, як одна їх дія суперечить іншій. Це дуже яскраво відображено у сцені похорону. Починається вона з голосінь Палагни, які не стільки виражали тугу за чоловіком, скільки були обов'язковою частиною обряду, більше того — справжнім мистецтвом. За вікном сумно грала трембіта. З кожного кутка хати чулися зітхання. Але раптово тишу розірвав жіночий сміх. Нікого це не вразило і не здивувало. Почалися танці, жарти, поцілунки. Наші далекі предки- язичники вважали, що людину треба проводжати на той світ веселими піснями і танцями, щоб там душа не сумувала за рідними та друзями*.)

9. Імпресіонізм

- Коли ми починали вивчати творчість М.Коцюбинського, ми знайомились з імпресіонізмом та його ознаками, коли читали новелу «Intermezzo».
- Що таке імпресіонізм?
- Які ознаки імпресіонізму є у повісті «Тіні забутих предків»?
- Хто є засновником ? (Клод Моне)

(зверніть увагу на портрет Клода Моне та ілюстрації його картин, зокрема, «Імпресія. Схід сонця»)

10. Екранізація повісті

- Що ви знаєте про екранізацію повісті?
- А зараз ми спробуємо знайти ознаки імпресіонізму в уривках з фільму «Тіні забутих предків» та звернемо ще раз свою увагу на звичаї та обряди гуцулів саме в цій повісті.

11. Перегляд уривків з фільму С.Параджанова «Тіні забутих предків»

https://www.youtube.com/watch?v=yPSjqyKL15Q&t=291s

1. Дитинство Івана та Марічки (03 хв.34 сек)

2. Юність героїв, їхнє кохання (06 хв.47 сек)
- Як передав режисер на екрані ознаки імпресіонізму у творі? *(зміна кольорів, ритміка)*

3. Прощання матері й Івана (08 хв.30 сек)

4. Прощання Івана та Марічки (10 хв.00 сек)

- Що таке коломийки?

- Як передає режисер те, що Іван та Марічка бачаться востаннє? *(дощ – це сльози)*

- Пригадаємо легенду з фільму «Карпати» про озеро Синевир. Що спільного вона має з моментом прощання Івана та Марічки?

5. Іван на полонині (11 хв.22 сек)

- Де знаходиться село Криворівня?

6. Смерть Марічки (14 хв.39 сек)

- Іван чує звуки трембіти. Чому режисер використовує чорно – білі кольори?

7. Весілля Івана й Палагни (18 хв.06 сек)

8. Різдво.(19 хв.05 сек)

9. Смерть Івана (21 хв.38 сек)

- Які ознаки імпресіонізму ви помітили у цьому епізоді? *(ритмічність, зміна кольорів, червоний колір – кров, смерть Івана)*

12. Творче завдання

Скласти коротке власне висловлення у формі роздуму:

На мою думку, фольклорне тло твору відіграє важливу роль.

По-перше, тому що…, по-друге, …

Наприклад, …

Отже, …

13. Особливості мови твору. Укладання словника діалектизмів

Чи не найперше, що впадає нам в очі при роботі з твором, — мова повісті. Вона колоритна, багата, образна, щиро гуцульська. Аби довести це, ми попрацюємо зараз з новими словами, які ви записали під час читання твору.

Плай — гірська стежка.

Полонина — значна ділянка без лісу в Карпатах, яку використовують для пасовища та сінокосу.

Маржинка — худоба.

Флояра — різновид сопілки, що має майже метрову довжину і поширена на Гуцульщині.

Крисаня — капелюх, бриль (від слова криси — відігнуті краї капелюха).

Спузар — казкар, знавець і оповідач казок, легенд, переказів.

Легінь — парубок, юнак.

Черес — широкий, шкіряний пояс, зшитий з двох ременів так, що має всередині порожнину для грошей тощо.

Нявка — мавка.

Чугайстир — добрий лісовий дух.

Щезник — злий дух, лісовик.

Арідник — злий дух, нечистий.

Мольфар — чаклун, чарівник.

Ватра — вогнище, багаття.

Царинка — обгороджений сінокос близько біля оселі.

Гоц — водоспад.

Габа — хвиля.

Воринння — огорожа з дерев'яних лат.

✳ З якою метою автор уживає діалектні слова у творі? (*Діалектизми у творі подані письменником як народнопоетичний елемент мови, як частина загального художнього орнаменту повісті, написаної відшліфованою літературною мовою. Народнопісенні фразеологізми, пісенні рядки, діалектизми вплітаються в мовну тканину твору. Автору потрібно було введення діалектизмів для надання творові гуцульського колориту, індивідуалізації мови персонажів, він хотів зобразити реалії, назв для яких немає в літературній мові, тож користувався тими назвами, які були в гуцульській говірці.*)

Повість «Тіні забутих предків» стала вершиною мистецької майстерності М.Коцюбинського, окрасою всієї української літератури. У повісті письменник стверджує, що любов – це почуття всесильне і прекрасне, що дві закохані душі повинні завжди бути разом. Сумна розповідь про головного героя закінчується оптимістично, утверджуючи тріумф життя над смертю.

М.Коцюбинський – художник – психолог: змалювання подій через психологічний стан героя, заглиблення в потаємні куточки його душі.

Письменник глибоко вивчав життя, був тісно зв'язаний з народом. Його називають Великим сонцепоклонником.

Створив часову проекцію, яка сягає в сивину століть аж до первісного існування людини: життя і смерть, людина і природа, кохання і ненависть – є темами вічними.

Домашнє завдання

1. Підібрати цитати до характеристики образів твору або написати твір-роздум «Чому кохання Марічки та Івана можна назвати незнищенним?».

2. Скласти хронологічну таблицю «Життєвий і творчий шлях Ольги Кобилянської»